

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระพุทธศาสนาที่ก่อตั้งขึ้นโดยองค์สมเด็จพระศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า หรือ ที่เรียกโดยย่อว่า “พระพุทธเจ้า” นั้นได้รับการสืบทอดมาเป็นลำดับโดยพระสาวกของพระองค์ พระพุทธศาสนาแผ่ขยายสู่ประเทศไทยสมัยก่อนสุโขทัย “ในพุทธศตวรรษที่ ๓ พระเจ้าอโศกมหาราชแห่งราชวงศ์เมารยะ ซึ่งตั้งราชธานีอยู่ที่ กรุงปาฏลิบุตร แคว้นมคธ ประเทศอินเดีย ทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนามาก จึงโปรดให้ส่งธรรมทูต”^๑ คือ “พระโสณเถระและพระอุตตระเถระ ได้เข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสุวรรณภูมิ หลังจากที่ได้มีการทำการสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งที่ ๓ เมื่อ พุทธศักราช ๒๑๓”^๒ ปวงชนชาวไทยได้รับนับถือพระพุทธศาสนาสืบต่อกันมา อาจกล่าวได้ว่าประวัติศาสตร์ชาติไทย เป็นชนชาติที่นับถือพระพุทธศาสนามามากกว่า ๑,๐๐๐ ปี นับตั้งกำเนิดประเทศไทยหรือชนชาติสยาม และสมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี มีศิลาจารึกสมัยพ่อขุนรามคำแหง ได้พรรณนาความศรัทธาในพระพุทธศาสนาไว้ว่า “คนในเมืองสุโขทัยนี้ มักทาน มักทรงศีล พ่อขุนรามคำแหงเจ้าเมืองสุโขทัยนี้ ทั้งชาวแม่ชาวเจ้าท่วยบัว ท่วยนาง ลูกเจ้า ลูกขุน ทั้งสิ้นทั้งหลาย ทั้งผู้หญิงทั้งผู้ชาย ผูกท่วยมีศรัทธาในพระพุทธศาสนา ทรงศีล เมื่อพรรษาทุกคน เมื่อออกพรรษากرانกฐินเดือนหนึ่งจึงแล้ว”^๓ คนไทยมีความผูกพันกับหลักความเชื่อ และหลักปฏิบัติในพระพุทธศาสนาอย่างชัดเจน วัฒนธรรมประเพณี ภาษา สถาปัตยกรรมแขนงต่างๆ ลักษณะนิสัยและวิถีชีวิต อัตลักษณ์ ล้วนมีพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานสำคัญ ซึ่งทำให้เราพูดได้อย่างภาคภูมิใจว่า “พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติประเทศไทย”^๔ และพระพุทธศาสนาเถรวาทได้กล่าวถึงการตั้งอยู่และการเสื่อมสลายของสรรพสิ่งไว้ เรียกว่า อันตรธานซึ่งมี ๕ ประการ คือ “ปริยัตติ อันตรธาน ปฏิบัติอันตรธาน ปฏิเวธอันตรธาน ลิงคอันตรธาน และธาตุอันตรธาน”^๕

^๑พิฑูร มลิวัลย์ และไสว มาลาทอง, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๒), หน้า ๑๒๒.

^๒เสถียร โพธิ์นันทะ, ภูมิประวัติพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โพธิ์สามต้นการพิมพ์, ๒๕๑๕), หน้า ๓๓.

^๓กรมศิลปากร, ประมวลข้อมูลเกี่ยวกับจารึกพ่อขุนรามคำแหง, (กรุงเทพมหานคร : สำนักหอสมุดกรมศิลปากร, ๒๕๔๗), หน้า ๒๘.

^๔คณะกรรมการการศึกษา ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมวุฒิสภา, แผนยุทธศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนา, “เอกสารเผยแพร่สัมมนา เรื่องยุทธศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ๒๕๔๘”, (กรุงเทพมหานคร : รัฐสภา, ๒๕๔๘), หน้า ๒๐.

^๕พระยาปริยัติธรรมธาดา (แพ ตาลลักษณม), สังคีตยวงศ์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด คิวพร, ๒๕๒๑), หน้า ๕๕๒.

การปฏิบัติกรรมฐาน เป็นแนวทางการดำรงรักษาไว้ซึ่งพระพุทธศาสนา ให้ตั้งมั่นอยู่กับสังคมไทยและสังคมโลก เพราะตราบไคที่สังคมโลกยังมีการศึกษาพระปริยัติธรรม และน้อมนำหลักคำสอนที่ได้จากการศึกษามาประพฤติปฏิบัติ ตราบนั้นพระพุทธศาสนาจะดำรงอยู่ได้จนครบอายุกาล คือ ๕,๐๐๐ ปี ตามพุทธบัญญัติ พระสงฆ์ในพุทธศาสนา แบ่งเป็น ๒ กลุ่ม คือ กลุ่มคณธรรและกลุ่มวิปัสสนาธุระ ทำหน้าที่แตกต่างกันแต่มีเป้าหมายเดียวกัน คือ “กลุ่มที่สมาทานคณธรร ทำหน้าที่ศึกษาเล่าเรียน ศึกษาพระไตรปิฎกผ่านภาษามคธหรือบาลี คณะสงฆ์กลุ่มนี้มักจะเลือกอยู่วัดที่ใกล้บ้านใกล้เมือง จึงได้ชื่อว่า คณะคามวาสี ส่วนกลุ่มที่สมาทานคณธรรหรือวิปัสสนาธุระจะบำเพ็ญภาวนา หาความสงบอยู่ตามวัดที่ตั้งอยู่ในป่าเขาห่างไกลบ้านเรือน จึงได้ชื่อว่า อรัญวาสี คณะสงฆ์ทั้งสองกลุ่มนี้ก็รวมอยู่ในนิคายเดียวกันคือ เถรวาท มิได้แยกออกจากกัน”^๖ ทำหน้าที่เป็นศูนย์รวมทางด้านจิตใจ ศีลธรรมและข้อวัตรด้านการประพฤติปฏิบัติด้านต่างๆ ของประชาชนทั้งในทางสังคมและวัฒนธรรม จึงได้นำเอาหลักพุทธธรรมมาสั่งสอนประชาชน รวมทั้งเปิดโอกาสให้การส่งเสริมการปฏิบัติธรรมตามแนวคำสอนในทางพระพุทธศาสนาด้วย ตามพระราชดำหรีในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พระองค์ท่านทรงให้ความสำคัญต่อการประพฤติปฏิบัติธรรม พระองค์ท่านได้พระราชทานพระบรมราโชวาท ในการเปิดประชุมใหญ่ของสมาคมพุทธศาสนาทั่วราชอาณาจักรว่า “การปฏิบัติส่งเสริมและทำนุบำรุงพระพุทธศาสนานั้น แม้จะมุ่งง่่มง่่มและรายละเอียดในเนื้อหาการปฏิบัติ หรือ วิธีปฏิบัติ อย่างใดก็ตาม ไม่ควรทิ้งหลักข้อสำคัญที่ว่า “จำเป็นต้องส่งเสริมการศึกษาและการปฏิบัติธรรมะขึ้นพื้นฐานให้มาก ทั้งนี้ เพราะธรรมะขึ้นพื้นฐานนั้น คนทั่วไปเรียนรู้ได้ง่าย เข้าใจได้ชัดและปฏิบัติได้ผล เมื่อชาวพุทธรู้ธรรมะปฏิบัติธรรมกันอย่างถูกต้องทั่วถึงมากขึ้น การปฏิบัติบิดเบือนพระศาสนาให้เศร้าหมอง จะลดน้อยลง และพระศาสนาก็จะเจริญมั่นคงขึ้น เพราะชาวพุทธเราร่วมกันทำนุบำรุงโดยประการดังกล่าวนี้”^๗

การปฏิบัติกรรมฐานเป็นการเรียนรู้วิธีการดำเนินชีวิต ซึ่งจะทำให้ผู้ปฏิบัติมีชีวิตอยู่อย่างสงบสุข และกลมกลืนไปกับสภาวะภายในตัวของเราเอง ได้เรียนรู้ถึงการสร้างความสงบสุขและความ เป็นอยู่ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับบุคคลอื่น ตลอดจนการดำเนินชีวิตให้มีความสุขในแต่ละวันได้อย่างถูกต้อง เป็นการพัฒนาตัวเราเองให้เข้าสู่ความสงบสุขซึ่งเกิดจากการที่จิตของเรามีความใสสะอาดเป็นจิต ที่มีแต่ความรักอันบริสุทธิ์พร้อมที่ขยายผลไปสู่ความมีเมตตา ความมีกรุณา ความพลอยยินดีในความสำเร็จของผู้อื่น ในการเรียนรู้วิธีการดำเนินชีวิตอย่างเป็นศิลปะเช่นนี้ เรามีความจำเป็นที่จะต้อง ค้นหาสาเหตุแห่งความทุกข์ซึ่งฝังรากลึกอยู่ในตัวเรา ซึ่งเราจะต้องค้นหาสาเหตุอันนั้นให้พบ “สภาพปัจจุบัน พระสงฆ์และสถาบันศาสนา ไม่ได้รับการสนับสนุนจากฝ่ายอาณาจักรให้ทำหน้าที่ชี้แนะสังคม โดยการใช้ศีลธรรมเยี่ยวยาสังคม เพื่อดำเนินการเสกาคานิยมโลกปัจจุบัน ที่แสวงหาประโยชน์ใส่ตน เพื่อให้ได้มา ในสิ่งที่ตนเองต้องการ ส่งผลให้เกิดปัญหาการก่ออาชญากรรมมีสถิติเพิ่มมากขึ้นทุกปี การแสวงหาลาภ ยศ สรรเสริญ สุข ปัญหายาเสพติดและอบายมุข”^๘ ซึ่งเป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตคน

^๖สิริวัฒน์ คำวันสา, ประวัติพระพุทธศาสนาในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท จรัสสินทวงศ์ การพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๒๖,

^๗พระมหาไพฑูริย์ แก้วเลื่อนมา, “เจตคติต่อการปฏิบัติธรรมของสตรี : ศึกษาเฉพาะกรณีการบวช เนกขัมมจารินีในเขตจังหวัดราชบุรี” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๒), หน้า ๒.

^๘เขมานันท์ เขมานันโท, สุจิตรา รณริน แปล, สันติภาพทางเลือกเดียวและศีลห้า (ปัญจศีล) พุทธวิธี โลกลัทธิ, (กรุงเทพมหานคร : ดอกหญ้า, ๒๕๓๙), หน้า ๘.

ส่วนใหญ่ในสังคม การพัฒนาประเทศ ด้านต่างๆ เช่น เศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง สาธารณสุข การศึกษา ล้วนเดินตามแนวคิดแบบตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาทางการศึกษาที่ มุ่งเน้นความเป็นเลิศ ทางวิชาการ ทำให้ผู้ที่สำเร็จการศึกษาเมื่อออกไปประกอบอาชีพเป็นคนที่มีความรู้ แต่ขาดศีลธรรม เมื่อคนไม่มีศีลธรรมจึงเป็นคนที่ไม่ซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ ส่งผลให้เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา ประเทศ รวมถึงวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของชาติที่บรรพบุรุษได้สร้างสมจรโลงขึ้นมา ถูกกลืนไป ตามกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคม วัฒนธรรมทางจิตใจที่เป็นเอกลักษณ์ของชาติ ถูกแทนที่ด้วยวัตถุ ส่งผลให้สังคมไทยปัจจุบันมีความเสื่อมทรามทางด้านจิตใจ เกิดโรครุมิคุ้มกันบกพร่องทางด้านอารมณ์

กระบวนการเรียนรู้ทางสังคม “เป็นกระบวนการส่วนหนึ่งซึ่งมาจากพระพุทธศาสนา โดย การเรียนรู้จากพระสงฆ์ ซึ่งเป็นแหล่งเรียนรู้เบื้องต้น หลังจากเริ่มเรียนรู้จากครอบครัว เรียนรู้จากสังคม ระดับประเทศ จนถึงระดับโลก เป็นส่วนสำคัญที่จะนำคนเข้าหาพระพุทธศาสนา ปัจจุบันใช้รูปแบบที่ ก้าวหน้าทันสมัยมากขึ้นเรื่อยมาโดยลำดับ นับเป็นอีกกลยุทธ์หนึ่ง ในด้านการนำเทคโนโลยีที่เข้ามามี บทบาท แสดงให้เห็นในภาวะความเป็นผู้นำ ในการพัฒนาของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบัน”^๙ สังคมไทย ประกอบด้วยสถาบันหลักที่สำคัญ คือ “สถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์เป็นศูนย์รวมยึดเหนี่ยว จิตใจของคนไทยโดยเฉพาะ สถาบันพระพุทธศาสนาที่ถือว่าเป็นศาสนาที่มีอิทธิพลต่อวิถีการดำรงชีวิต การศึกษา ศิลปวัฒนธรรม ค่านิยม ความเชื่อ ดังนั้นพระสงฆ์จึงเป็นผู้นำทางจิตใจของชาวบ้านและสังคม เป็นที่เคารพนับถือบูชา เมื่อชาวบ้านมีความทุกข์เดือดร้อนไม่สบายใจก็จะมาขอคำปรึกษาจากพระสงฆ์ เมื่อมีกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ เช่น ขุดบ่อน้ำสร้างโรงเรียน ทำถนน สร้างสะพาน พระสงฆ์ก็จะมี บทบาทในการให้ความช่วยเหลือ สนับสนุนทุกครั้ง”^{๑๐} การปฏิบัติวิปัสสนาตามหลักสติปัฏฐานมีมาตั้งแต่ ครั้งสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้ทรงสอนและทรงเผยแผ่การปฏิบัติวิปัสสนาตามหลักสติปัฏฐาน ๔ มาโดยตลอด ดังปรากฏในพระสูตรต่างๆ มากมายหลายแห่ง และได้ตรัสแทรกไว้ในโอกาสต่างๆ ตลอด จวบจนกระทั่งในปีที่เสด็จดับขันธปรินิพพาน ขณะประทับอยู่ ณ อัมพปาลีวัน ไกลนครเวสาลี ต่อมาการ ปฏิบัติวิปัสสนาตามหลักสติปัฏฐาน ๔ ได้มีการสืบทอดกันมาชั่วอายุคนในหลายประเทศทั่วโลก นับแต่ ประเทศอินเดีย ศรีลังกา เนปาล พม่า ไทย “สำหรับในประเทศไทยนั้น เมื่อวันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๔๙๖๑ พระพิมลธรรม สังฆมนตรีว่าการองค์การปกครองแห่งคณะสงฆ์ไทยได้มีพระบัญชาการส่ง พระสงฆ์ไทยไปศึกษา และปฏิบัติที่ประเทศพม่า ขากลับได้ขอให้พระโณมมหาเถระ (มหาสีสยาตอ) ส่ง พระวิปัสสนาจารย์ผู้เชี่ยวชาญมาเผยแผ่วิปัสสนาตามหลักสติปัฏฐานในประเทศไทย มาประจำอยู่ ณ วัด มหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ คณะ ๕ กรุงเทพมหานคร”^{๑๑}

การปฏิบัติธรรมกรรมฐานจุดหมายเพื่อฝึกอบรมจิตให้มีสมาธิเข้มแข็ง ให้เกิดสติปัญญา กำหนดรู้เท่าทันสภาพความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและปัญหาอันแท้จริงของชีวิต คือ การฝึกกรรมฐาน เพื่อเป็นการฝึกจิตให้สงบเป็นสมาธิ หรือ ฝึกจิตให้เกิดปัญญารู้เท่าทันความจริงของสรรพสิ่ง จึงไม่ว่า อะไรดี เป็นกุศลควรบำเพ็ญและไม่รู้ว่าอะไรชั่ว เป็นอกุศลควรเลิกละ การฝึกอบรมสมถวิปัสสนา กรรมฐาน ที่เรียกว่า “การปฏิบัติธรรม หรือ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า การฝึกสมาธิ จะสามารถแก้ปัญหา

^๙Davis Kinsey, **Human Society**, (New York: The Macillan Company, 1966), p. 344.

^{๑๐}พระไพศาล วิสาโล, **อำนาจและยุทธวิธีไร้ความรุนแรง**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙), หน้า ๗๒-๗๓.

^{๑๑}ภิกษุทันตะ อาสภมหาเถระ อัคคมหากัมมัฏฐานาจริยะ พุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์, **วิปัสสนา ธรรม**, พิมพ์ : C ๑๐๐ DESIGN CO., ๒๕๓๖, หน้า ๓๕.

สังคมไทยได้”^{๑๒} โดยองค์กรทางพุทธศาสนาได้วางยุทธศาสตร์ให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ มาตรา ๒๗๙ บัญญัติว่า “มาตรฐานทางจริยธรรมของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ข้าราชการ หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ แต่ละประเภทให้เป็นไปตามประมวลจริยธรรมที่กำหนดขึ้นในหมวดที่ ๕ และมาตรา ๗๘ (๔) บัญญัติให้พัฒนาระบบงานภาครัฐโดยมุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพ คุณธรรมและจริยธรรมของเจ้าหน้าที่ของรัฐควบคู่ไปกับการปรับปรุงรูปแบบ เพื่อให้การพัฒนาข้าราชการแผ่นดินเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และส่งเสริมให้หน่วยงานของรัฐใช้หลักการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี เป็นแนวทางการปฏิบัติราชการ และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๐ (พุทธศักราช ๒๕๕๐-๒๕๕๔) กำหนดยุทธศาสตร์การเสริมสร้างธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการประเทศ ข้อ ๓๓ สร้างภาคราชการและรัฐวิสาหกิจที่มีประสิทธิภาพและมีธรรมาภิบาล เป็นการอำนวยความสะดวกแก่การกำกับควบคุม และการทำงานร่วมกับหุ้นส่วนการพัฒนาโดยเป็นการสร้างภาคราชการและข้าราชการให้ทันสมัย โปร่งใส และมีสถานะสูงขึ้นรวมถึงการพัฒนาระบบราชการและข้าราชการให้ยึดหลักธรรมาภิบาลในการปฏิบัติราชการ ซึ่งสอดคล้องกับ บทบาทภารกิจและหน้าที่ของกรมการศาสนากระทรวงวัฒนธรรมที่ “ส่งเสริมให้คนไทยทุกกลุ่มเป้าหมายได้นำหลักธรรมทางศาสนาให้เกิดความรู้คู่คุณธรรม และเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม เผยแพร่หลักธรรม สู่เยาวชนและประชาชน”^{๑๓} และพุทธศาสนามีหลักคำสอนว่า “การปฏิบัติสมณะและวิปัสสนากรรมฐาน จัดว่าเป็นภาระกิจหลักภาคปฏิบัติในพระพุทธศาสนา เพื่อฝึกฝนอบรม พัฒนาบุคคลให้มีความตื่นตัว และสามารถแก้ปัญหาที่รุมเร้าเข้ามาทุกวัน โดยมีหลักศึกษาซึ่งเรียกว่า ธรรมาคือกิจในพระพุทธศาสนามีอยู่ ๒ อย่าง ได้แก่ การศึกษาเล่าเรียนในวงศัตถุศาสน์ซึ่งเป็นฝ่ายปริยัติสัทธรรม ส่วนการปฏิบัติสมณะและวิปัสสนากรรมฐานซึ่งเป็นฝ่ายปฏิบัติสัทธรรม”^{๑๔} จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา ผู้วิจัยจึงมีความสนใจ ที่จะศึกษา เรื่อง “ศึกษาสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๔” โดยศึกษาเกี่ยวกับพุทธวิธีการสอนการปฏิบัติธรรมกรรมฐานที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท บทบาทสำนักปฏิบัติธรรมในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๔ และรูปแบบของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๔ อย่างเป็นระบบ โดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาพุทธวิธีการสอนแนวทางการปฏิบัติธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาบทบาทของสำนักปฏิบัติธรรมในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๔

๑.๒.๓ เพื่อกำหนดรูปแบบการปฏิบัติธรรมกรรมฐานที่เหมาะสมในสังคมยุคปัจจุบัน

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

การศึกษาเรื่อง “ศึกษาสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๔” เพื่อต้องการทราบปัญหา ดังนี้

^{๑๒} สจร. ดีเด่น ประจำปี ๒๕๕๓ (โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ) หน้า ๒-๓.

^{๑๓} กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, “โครงการปฏิบัติธรรม”, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๕๑), หน้า ๒๓.

^{๑๔} ชู.ธ.อ. (ไทย) ๑/๗.

๑.๔.๑ พุทธวิธีการสอนการปฏิบัติธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา เป็นอย่างไร

๑.๔.๒ บทบาทของสำนักปฏิบัติธรรมในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๔ มีรายละเอียดและกระบวนการบริหารจัดการอย่างไร

๑.๔.๓ รูปแบบการปฏิบัติธรรมกรรมฐานที่เหมาะสมในสังคมยุคปัจจุบัน ควรมีรูปแบบและกระบวนการอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยแบ่งการศึกษาออกเป็น ๒ ส่วน ส่วนที่หนึ่งเป็นการศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ส่วนที่สองเป็นการศึกษาข้อมูลภาคสนาม โดยมีขอบเขตกระบวนการและขั้นตอน ดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านประชากร

๑. ประชากรที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ จะแยกเป็นประชากรที่เป็นพื้นที่ศึกษา และกลุ่มประชากรที่ศึกษา ซึ่งเป็นผู้เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ในเขตการปกครองของคณะสงฆ์ภาค ๔ ประกอบด้วย จังหวัดนครสวรรค์ จังหวัดกำแพงเพชร จังหวัดพิจิตร และจังหวัดเพชรบูรณ์ โดยจะเลือกสำนักปฏิบัติธรรมดีเด่นประจำจังหวัด จำนวน ๘ สำนัก เลือกจากสำนักปฏิบัติธรรมดีเด่นตามประกาศของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ระหว่าง ปีพุทธศักราช ๒๕๓๘ – ๒๕๕๓

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านเนื้อหา

เนื้อหาที่ใช้ศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ มี ๒ ส่วน คือ

๑) เนื้อหาเกี่ยวกับข้อมูลปฐมภูมิจะศึกษาหลักเกี่ยวกับหลักคำสอนด้านการปฏิบัติกรรมฐานในพุทธศาสนาเถรวาท จากคัมภีร์พระพุทธศาสนา เช่นพระไตรปิฎก จะใช้พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ พุทธศักราช ๒๕๒๕ พระไตรปิฎกอรรถกถาภาษาไทย มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๔๘ และเอกสารชั้นทุติยภูมิ คือ ตำราทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติกรรมฐานในพุทธศาสนาเถรวาทที่รวบรวมไว้ โดย นักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญ และตำราวิชาการ รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ บทความวิชาการ สื่อสิ่งพิมพ์ออนไลน์

๒) ข้อมูลภาคสนาม ได้จากการแจกแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเก็บข้อมูลด้วยวิธี สัมภาษณ์ สังเกต สัมภาษณ์ สันทนากลุ่ม และประชุมเชิงปฏิบัติการ

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย คือ วัด หรือ สำนักปฏิบัติธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๔ ประกอบด้วย

๑) จังหวัดนครสวรรค์ เลือก

(๑) วัดศรีวังค์

(๒) วัดสระโบสถ์

๒) จังหวัดกำแพงเพชร เลือก

(๑) วัดหนองปลิง

- (๒) วัดไทรงาม
- ๓) จังหวัดพิจิตร เลือก
- (๑) วัดทับคล้อ (สวนพระโพธิสัตว์)
- (๒) วัดโพธิประทับช้าง
- ๔) จังหวัดเพชรบูรณ์ เลือก
- (๑) วัดมหาธาตุ (พระอารามหลวง)
- (๒) วัดประชาธิมิต

โดยจะเลือกสำนักปฏิบัติธรรมดีเด่นประจำจังหวัด จำนวน ๘ สำนัก เลือกจากสำนักปฏิบัติธรรมดีเด่นตามประกาศของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๓๘-๒๕๕๕ โดยเลือกจังหวัดละ ๒ สำนัก (สองวัด)

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านระยะเวลา

เวลาในการวิจัยครั้งนี้ จะดำเนินการให้แล้วเสร็จตามข้อกำหนด นับจากได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์ จากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

กรรมฐาน หมายถึง ระบบการปฏิบัติธรรม ที่นิยมใช้ในพุทธศาสนาเถรวาท เป็นอารมณ์อันเป็นที่ตั้งของใจ อุบายทางใจ และวิธีฝึกอบรมจิต

สมถกัมมัฏฐาน หมายถึง การฝึกทำจิตให้สงบ ตั้งมั่นในอารมณ์เดียว เป็นแนวทางการฝึกหัดกายและใจให้เจริญด้วยศีล สมาธิ และปัญญา

วิปัสสนากัมมัฏฐาน หมายถึง การฝึกหัดจิต ให้เรื่องปัญญา เห็นแจ้งในสิ่งทั้งหลายตามหลักไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ความเห็นแจ้ง คือ เห็นตรงต่อสภาวธรรมของสิ่งทั้งหลายตามที่มันเป็นของมันเอง

เพื่อความเห็นแจ้ง คือ เห็นตรงต่อสภาวธรรมของสิ่งทั้งหลาย ตามที่มันเป็นของมันเอง

สำนักปฏิบัติธรรม หมายถึง วัด หรือ สำนักปฏิบัติธรรมที่สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติพิจารณาแต่งตั้ง และได้รับการยกย่องเป็นสำนักปฏิบัติธรรมดีเด่น ระหว่างปี พุทธศักราช ๒๕๓๘ – ๒๕๕๕ เพื่อเป็นสถานที่ศึกษาเล่าเรียนฝึกหัดปฏิบัติตน และสอนผู้อื่น

สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด หมายถึง สำนักปฏิบัติธรรมที่ได้รับการจัดตั้งขึ้นตามระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด พุทธศักราช ๒๕๔๓ เป็นสำนักปฏิบัติธรรมที่ทางคณะสงฆ์ โดยมหาเถรสมาคมให้การส่งเสริมสนับสนุน ให้วัดต่างๆ ทั่วประเทศ จัดตั้งขึ้น เพื่อรองรับประชาชนพุทธบริษัทที่สนใจใคร่ปฏิบัติธรรมบำเพ็ญจิตตภาวนา โดยในจังหวัดหนึ่งๆ ควรมีสถานปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดที่มีมาตรฐาน เป็นที่ยอมรับในด้านการฝึกอบรม อย่างน้อย ๑ แห่ง แต่ในการจัดตั้งนั้นต้องดำเนินการตามระเบียบระเบียบมหาเถรสมาคม ร่วมกับสำนักงานพุทธศาสนาแห่งชาติ

เขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๔ หมายถึง เขตการปกครองคณะสงฆ์ที่ประกอบด้วย จังหวัด นครสวรรค์ จังหวัดกำแพงเพชร จังหวัดพิจิตร จังหวัดเพชรบูรณ์

บทบาท หมายถึง สถานะหรือหน้าที่ของพระที่ได้รับในทางสังคมหรือที่คณะสงฆ์มอบหมาย ซึ่งเมื่อมีบทบาทเช่นใดแล้วจะต้องปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทที่ได้รับนั้น เช่น บทบาทเจ้า

อาวาส มีหน้าที่บริหารและปกครองงานคณะสงฆ์ บทบาทประธานศูนย์ปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด มีหน้าที่บริหารจัดการศูนย์ปฏิบัติธรรม

ธรรมปฏิบัติ หมายถึง สมณะกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน

สติปัฏฐาน หมายถึง การใช้สติพิจารณาสิ่งทั้งหลายให้รู้เห็นตามความเป็นจริง มี ๔ อย่าง คือ พิจารณากาย เวทนา จิต ธรรม

การปฏิบัติ หมายถึง การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวทางสติปัฏฐาน ๔

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับ

๑.๖.๑ ได้ทราบพุทธวิธีในการสอนการปฏิบัติธรรมกรรมฐาน

๑.๖.๒ ได้ทราบบทบาทและรูปแบบการสอนกรรมฐานของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๔ อย่างชัดเจน

๑.๖.๓ ได้รูปแบบการปฏิบัติธรรมกรรมฐานที่เหมาะสมในสังคมยุคปัจจุบัน